

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า "วัยรุ่น" เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เด็กวัยรุ่นมักประสบปัญหาต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เช่น ปัญหาการปรับตัวให้ยอมรับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับเพศตรงข้าม ฯลฯ การปรับตัวนี้นำมาซึ่งความวิตกกังวล และอารมณ์ที่สับสน Hurlock (Hurlock, 1964 อ้างถึงใน มาลินี อยู่โพธิ์, 2525 : 2) กล่าวถึงเด็กวัยรุ่นว่า เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นวัยแห่งปัญหา เป็นวัยแห่งการปรับตัว และเป็นวัยที่มีความเครียดทางอารมณ์สูง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่วัยรุ่นจะผ่านพ้นระยะนี้ไปได้ด้วยดีนั้น ต้องมีการปรับตัวด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก

การปรับตัวที่สำคัญด้านหนึ่งของวัยรุ่น คือ การปรับตัวทางสังคม เพราะการปรับตัวทางสังคมจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพ โดยจะพัฒนาแบบแผนเฉพาะตัว ในลักษณะของความนึกคิด ความรู้สึก และการแสดงออกของเด็กวัยรุ่นที่มีต่อบุคคลในสังคมต่อไปในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงวัยรุ่น คือ เด็กจะมีการหันเหความสนใจจากพ่อแม่ไปสู่กลุ่มเพื่อน เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เมื่อเติบโตขึ้นจะต้องมีการแยกจากครอบครัวเดิมไปสู่การมีครอบครัวใหม่ และการที่กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้นั้น เด็กจะต้องมีการหันเหความสนใจของตนจากพ่อแม่ไปสู่กลุ่มเพื่อน ซึ่งมีทั้งกลุ่มเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศ จะทำให้เด็กวัยรุ่นมีโอกาสเรียนรู้โลกภายนอก ตลอดจนสร้าง

ความเชื่อมั่นต่างๆ ให้แก่ตนเองได้มากขึ้น ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร 2530 : 174) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นระยะสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างบุคคลสองคนในวัยต่อมา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กวัยรุ่นกับเพื่อนนี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นในวัยผู้ใหญ่ กล่าวคือ ถ้าเด็กมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน เด็กจะพัฒนาความมั่นใจ รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น ตลอดจนฝึกฝนความชำนาญต่างๆ ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กวัยรุ่นกับเพื่อนยังเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ อันจะนำไปสู่พัฒนาการของการเลือกคู่ครอง การสมรส และการใช้ชีวิตครอบครัวในอนาคต ในทางตรงกันข้าม เด็กที่มีความสัมพันธ์ในทางที่ไม่ดีกับเพื่อน ถูกเพื่อนทอดทิ้ง จะรู้สึกท้อแท้ ขาดความอบอุ่น สงสัยในตนเอง มองผู้อื่นไปในทางร้าย มีความคับข้องใจอยู่เสมอ เด็กวัยรุ่นเหล่านี้มักหลีกเลี่ยงการเข้าสังคม มีผลให้ขาดทักษะที่จำเป็นในการเข้าสังคม และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ยาก

การปรับตัวทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในระยะวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาในการปรับตัวทางสังคมมักจะก่อให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการศึกษา Ulman (Ulman, 1957 อ้างถึงใน เมตตา จินดารักษ์, 2525 : 11) กล่าวว่า เด็กวัยรุ่นที่ไม่เป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน มักจะมีปัญหาทางการเรียนในโรงเรียน และมีปัญหาทางอารมณ์ตามมา เช่น การเรียนไม่ดี มีอารมณ์ตึงเครียด และไม่มีความสุข นอกจากนั้น Hurlock (Hurlock, 1964 อ้างถึงใน วิมล โรจน์วีระ, 2513 : 2) ยังกล่าวว่า หากเด็กวัยรุ่นสามารถสนุกสนานและเข้ากับเพื่อนฝูงได้ดี จะช่วยให้มีสุขภาพจิตดี และการเรียนดีขึ้นด้วย

★ สังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการปรับตัวของวัยรุ่น โดยสังคมจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น สมาชิกที่มีพฤติกรรมทางสังคมอย่างเหมาะสม ก็ย่อมเป็นที่ยอมรับ และปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้ดี ในขณะที่สมาชิกที่ไม่สามารถ

มีพฤติกรรมทางสังคมตามรูปแบบที่สังคมวางไว้ก็จะเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งจะมีผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา

รูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมอันหนึ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของบุคคล คือ การวางรูปแบบบทบาททางเพศ ซึ่งบทบาททางเพศจะเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของเพศชายและหญิง Bem (Bem, 1981 : 1) กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาตลอดระยะเวลา พัฒนาการตั้งแต่วัยเด็ก โดยเด็กจะมีการเรียนรู้รูปแบบบทบาททางเพศของตนอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่คุณสมบัติ บุคลิกภาพ ทักษะ และพฤติกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับเพศของตนในสังคม บทบาททางเพศจะถูกกำหนดค่าให้มีความแตกต่างกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิง กล่าวคือ ในเพศชายบทบาททางเพศจะมีลักษณะเด่นในเรื่องของพลังกำลัง การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ การพึ่งพาตนเอง ฯลฯ ในขณะที่เพศหญิงจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึก เช่น ความสุภาพอ่อนโยน การไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลก็มิได้มีลักษณะความเป็นชาย หรือลักษณะความเป็นหญิงอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวแต่อาจมีลักษณะทั้ง 2 อย่างอยู่ในตนเองเพียงแต่ว่า ในผู้ชายส่วนมากจะมีลักษณะของความเป็นชายสูงกว่าผู้หญิงและในผู้หญิงส่วนมากจะมีลักษณะของความเป็นหญิงสูงกว่าผู้ชาย นอกจากนั้นลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่างเป็นอิสระซึ่งกันและกัน กล่าวคือ บุคคลใดเมื่อมีลักษณะหนึ่งสูงก็ไม่จำเป็นต้องมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำเสมอไป จึงเป็นไปได้ที่จะมีผู้ชายหรือผู้หญิงบางคนอาจจะมีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ หรือต่ำทั้งคู่ ดังนั้น Bem จึงแบ่งบุคคลตามบทบาททางเพศ เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (undifferentiated)

จากงานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางเพศ พบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับความสามารถในการปรับตัวด้านต่างๆ ของบุคคลด้วย โดยพบว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตน (Masculine ในชาย และ Feminine ในหญิง) จะมีการปรับตัวหรือ

สุขภาพจิตดี ดังที่ Wells (Wells, 1980 : 61) กล่าวว่า การที่วัยรุ่นสามารถพัฒนาบทบาททางเพศให้เหมาะสมกับเพศของตนได้นั้นเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการปรับตัวในผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) และในผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ถือว่าเป็นผู้ที่มีความเบี่ยงเบน หรือแม้แต่ผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ในคนเดียวกัน (Androgyny) ยังถือว่าเป็นผู้มีความล้มเหลวในการพัฒนาบทบาททางเพศของตนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม

* แต่ในปัจจุบันสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายต้องมีการสลับบทบาทกันบ้างในบางสถานการณ์ต่างๆ เช่น ผู้หญิงจะเข้ามามีบทบาทในสังคมการทำงานนอกบ้านมากขึ้น บทบาททางเพศสำหรับเพศหญิงที่เคยทำงานในบ้านและเป็นผู้ตามสามีนั้นเปลี่ยนแปลงไป มีการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว และเป็นผู้นำมากขึ้น ส่วนผู้ชายนั้นก็เช่นกัน คือ จะต้องมีความเป็นหญิงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้ชายจำเป็นต้องช่วยเหลืองานในบ้าน ดูแลให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว จากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เอง ทำให้บทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จึงเกิดมีแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาททางเพศและการปรับตัวขึ้น กล่าวคือ เชื่อว่า ผู้มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความยืดหยุ่นสูง ทำให้สามารถปรับตัวในสังคมปัจจุบันได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตน (Baker and Yaker, 1979 อ้างถึงใน Cook, 1985 : 24) นอกจากนี้ Kaplan และ Sedney (Kaplan and Sedney, 1980 : 9-10) ยังกล่าวว่าบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตในสังคมมากกว่าบุคคลอื่น ที่เป็นเช่นนี้ Bem (Bem, 1974 : 1) ได้อธิบายว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตนนั้นจะมีขีดจำกัดในการแสดงพฤติกรรม เพราะมักยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) นั้นจะมีอิสระจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมมากกว่า มีความยืดหยุ่นมากกว่า และจะมองสถานการณ์ต่างๆ ได้กว้างขึ้น มีการตอบสนองที่เหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี และการตอบสนองนี้จะเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นด้วย เช่น ผู้ชายรู้จักที่จะเห็นใจและช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนผู้หญิงสามารถเป็นผู้นำ โดยช่วยในการตัดสินใจหรือให้คำแนะนำในหน้าที่การงานต่างๆ ได้

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้พบว่าผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) สูง จะมีแนวโน้มของความวิตกกังวลสูง มีการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) และมีการยอมรับทางสังคมต่ำ (Cosentino and Heilbrun, 1964 , Sear, 1970 อ้างถึงใน Bem, 1975 : 635) และเด็กวัยรุ่นชายที่มีลักษณะความเป็นชาย (Masculine) สูง จะมีแนวโน้มของการเป็นโรคจิตโรคประสาท มีความวิตกกังวลและมีการยอมรับตนเองต่ำด้วย (Mussen, 1962 , Harford, Willis and Deabler, 1967 อ้างถึงใน Bem, 1975 : 635)

ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับการมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นนั้นพบว่า ในผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) หรือผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) อาจมีปัญหาในการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ จากงานวิจัยของ Ickes และ Barnes (Ickes and Barnes, 1978) พบว่าเมื่อจัดสถานการณ์ให้กลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบต่าง ๆ เข้าไปอยู่ในห้องทดลองด้วยกันเป็นคู่ ๆ ได้แก่กลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) กับกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) กลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) กับกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) กับกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) และกลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) ทั้งคู่ กลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศทั้งคู่จะมีปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันและมีความเครียดสูงที่สุด ส่วนคู่ที่มีกลุ่มตัวอย่างเพศใดเพศหนึ่งมีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความสัมพันธ์ได้ดีกว่าและมีความเครียดน้อยกว่าด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวโน้มของบทบาททางเพศจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในสังคมไทยก็ยังคงยึดถือบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศอยู่ วิบูลย์ลักษณ์ ทองเชื้อ และ พรทิพย์ สุวรรณโรจน์ (วิบูลย์ลักษณ์ ทองเชื้อ และ พรทิพย์ สุวรรณโรจน์, 2524 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2530 : 20-21) กล่าวว่า ค่านิยม และการเลือก

ปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งแยกหน้าที่แบบดั้งเดิมตายตัวระหว่างชายและหญิงยังคงปรากฏอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน จากการวิเคราะห์แบบเรียนในหลักสูตรประถมศึกษา พบว่ามีการเน้นบทบาทของเด็กหญิงและเด็กชายแตกต่างกัน คือเด็กหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ เล่นตุ๊กตา ดูแลทำความสะอาดบ้าน ส่วนเด็กชายแข็งแรง เล่นรถยนต์ ช่วยพ่อทำสวนครัว ส่วนในระดับมัธยมศึกษา ก็เน้นบทบาทผู้หญิงในการเป็นภรรยา เป็นเพศที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย ต้องดูแลรักษาบ้าน เลี้ยงบุตร เป็นกำลังใจและซื่อสัตย์ต่อสามี ในขณะที่ผู้ชายมีความเป็นผู้นำมากกว่า มีความสามารถในการหาเลี้ยงและปกป้องครอบครัว

สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางเพศซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อปรับตัวของบุคคล และความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยและตะวันตกดังกล่าวแล้วทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบต่าง ๆ ของเด็กวัยรุ่นในระดับมัธยมปีที่ 6 มีอายุระหว่าง 16-18 ปี ซึ่งเป็นวัยที่มีการเตรียมตัวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ประสบความสำเร็จในการรู้จักตนเองมีการยอมรับบทบาทหน้าที่ของความ เป็นหญิงหรือชายได้ดี (Harvighurst, 1951 และ Gesell, 1956 อ้างถึงใน ประไพพรรณ ภูมิพิศสาร, 2530: 27-31) จะมีความสัมพันธ์อย่างไรกับการปรับตัวทางสังคมโดยเฉพาะด้านการปรับตัวกับเพื่อนซึ่งเป็นงานพัฒนาการทางสังคมที่สำคัญของเด็กวัยนี้ และบทบาททางเพศแบบใดที่สังคมไทยต้องการ ที่จะทำให้วัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับเพื่อนได้ดี เพื่อจะได้เข้าใจและนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาในการมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน เพราะการที่เด็กมีความสัมพันธ์อันดีตลอดจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน นั้นจะเป็นรากฐานของพัฒนาการในการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนของเด็กวัยรุ่นตอนปลายที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน
2. เพื่อศึกษาว่า เด็กวัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศแบบใด จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนสูงที่สุดและต่ำที่สุด

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติพบว่าการแบ่งหน้าที่ของชายและหญิงมาช้านานแล้ว แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานที่ยืนยันแน่ชัดว่า บทบาททางเพศนั้น เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่เมื่อใด และมีความเป็นมาอย่างไร แต่จากการศึกษาทางมนุษยวิทยาในเรื่องเผ่าพันธุ์ การศึกษาทางสังคมวิทยาถึงรูปแบบชีวิตครอบครัว และจากการศึกษาเกี่ยวกับความแตกต่างด้านชีวภาพและสรีรวิทยาของทั้งสองเพศ พบว่าสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้แบ่งบทบาทของเพศชายและเพศหญิงให้แตกต่างกันมาก โดยถือว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง มีพลังมาก ควรทำหน้าที่ในการดูแล ปกป้อง และคุ้มครองสังคม สังคมจึงยกย่องผู้ชายในฐานะบทบาทของผู้คุ้มครอง ส่วนผู้หญิงนั้นเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความนุ่มนวล ละเอียดย่อม ผู้หญิงจึงทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว การให้กำเนิดบุตร และการอบรมเลี้ยงดูบุตร บทบาทของผู้หญิงจึงเป็นทั้งภรรยาและมารดาควบคู่กันไป

Bem (Bem, 1981 : 1) กล่าวว่า การเรียนรู้บทบาททางเพศเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็ก การเรียนรู้บทบาททางเพศ คือ การที่เด็กรวบรวมลักษณะคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ตามที่สังคมและวัฒนธรรมกำหนด แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน ส่วน Hurlock (Hurlock, 1987 อ้างถึงใน สุสัณหายิ้มแย้ม, 2530 : 15) ได้ให้ความหมายของบทบาททางเพศว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สมาชิกในแต่ละเพศได้ปฏิบัติ และได้รับการยอมรับจากกลุ่มสังคมที่ตนอยู่ Ward (Ward อ้างถึงใน สุสัณหายิ้มแย้ม, 2530 : 15) ได้ขยายความหมายของบทบาททางเพศตามความหมายทางสังคม ว่าเป็นผลกระทบจากพฤติกรรมและทัศนคติโดยทั่วไปที่ยอมรับในสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ ว่า เป็นลักษณะความเป็นผู้ชาย และลักษณะความเป็นผู้หญิง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า บทบาททางเพศ หมายถึง ลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นชาย และ/หรือ ความเป็นหญิง โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรม

การพูด การแสดงออกของความรู้สึก และอารมณ์ ตลอดจนมาตรฐานต่างๆ ที่ถูกกำหนด โดยสังคมที่บุคคลเหล่านั้นอาศัยอยู่

ในการอธิบายความแตกต่างระหว่างลักษณะทางเพศของเพศชายและหญิงนั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจและกำหนดลักษณะของเพศชายและหญิงอย่างแพร่หลาย ในปัจจุบัน การกำหนดลักษณะของเพศชายและหญิงที่นิยมใช้ในการศึกษาบทบาททางเพศมีอยู่ 2 แนวคิด คือ

1. แนวคิดของ David Bakan (David Bakan, 1966 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980 :6)

Bakan เสนอว่า ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า เอเจนซี (Agency) ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำที่มีจุดเริ่มต้นจากตนเอง แสดงออกถึงความสามารถในการปกป้องตนเอง กล่าวแสดงออก ความเป็นอิสระ และมีอำนาจหรือ มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) นั้นประกอบด้วยลักษณะ พฤติกรรมที่เรียกว่า คอมมิวนิเียน (Communion) ซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึง ความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักแสดงออกในลักษณะของการเป็นที่ยอมรับ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การเป็นมิตร และการช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

2. แนวคิดของ Parson และ Bales (Parson and Bales, 1955

อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980 : 7)

Parson และ Bales ได้เสนอลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ว่ามี ลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า Instrumental Behavior ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองได้วางไว้ได้แก่ ลักษณะของความเป็นผู้นำ ความเชื่อ

มันในตนเอง ความเป็นคนกล้าแสดงออก ฯลฯ ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) มีลักษณะพฤติกรรมที่เรียกว่า Expressive behavior หมายถึงพฤติกรรมที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ซึ่งเป็นลักษณะที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกับคนอื่น เช่น การเอาใจใส่ต่อผู้อื่น การมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม ฯลฯ

จากแนวคิดทั้ง 2 แบบที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า มีการแบ่งบทบาททางเพศออกเป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะของความเป็นชาย (Masculine) และลักษณะของความเป็นหญิง (Feminine) โดยเน้นลักษณะพฤติกรรมเฉพาะของแต่ละลักษณะ กล่าวคือ ในลักษณะความเป็นชาย (Masculine) นั้นจะเน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองให้ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเน้นบทบาทของผู้นำ การตัดสินใจ การแข่งขัน ฯลฯ ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) จะเน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการแสดงออกทางด้านอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่

มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้นำลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงตามแนวคิดดังกล่าวมาศึกษากับกลุ่มตัวอย่างชายและหญิง โดยให้ประเมินตนเองว่ามีคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้เพียงใด หรือประเมินว่าลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่เหมาะสมสำหรับชายและหญิงในอุดมคติของตนอย่างไร พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประเมินตนเองในลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะที่รับรู้ว่าเป็นลักษณะของชายและหญิงของคนทั่วไป (Bem, 1974 Spence, Helmreich and Stapp, 1975 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529 : 14) นอกจากนี้ยังพบด้วยว่าคุณลักษณะความเป็นชายและหญิงตามแนวคิดนี้สามารถใช้ในการแยกความแตกต่างทางเพศได้ในหลายๆ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นลักษณะของชายและหญิงที่ปรากฏในสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะไม่เป็นสากลก็ตาม (Spence and Helmreich, 1978 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529 : 15)

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny)

ในสมัยโบราณ ความเชื่อถือเกี่ยวกับลักษณะบทบาทของเพศชายและเพศหญิงจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวมีความต่อเนื่องกันสองทิศทาง (Bipolar continuum) โดยทิศทางทั้งสองจะตรงข้ามกัน มีลักษณะเป็น 2 ขั้ว กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งสูงจะมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำ แต่จากงานวิจัยในระยะหลังยืนยันว่า ลักษณะความเป็นชาย (Masculine) และลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) นั้น มีลักษณะที่เป็นอิสระแยกจากกัน (Bem, 1974 : 155) ดังนั้นจึงสามารถพบได้ว่า คุณลักษณะของความเป็นชายหรือคุณลักษณะของความเป็นหญิงมิได้เป็นคุณลักษณะเฉพาะของเพศใดเพศหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นคุณลักษณะที่พบได้พร้อมๆ กันทั้งในชายและหญิง เช่น เมื่อพบว่าบุคคลหนึ่งมีลักษณะของความเป็นชายในระดับสูงก็มิได้หมายความว่า เขาจะต้องมีลักษณะความเป็นหญิงในระดับต่ำและในทำนองเดียวกันบุคคลที่มีลักษณะความเป็นหญิงในระดับสูงก็ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะความเป็นชายในระดับต่ำไปด้วย เพียงแต่โดยทั่วไปมักพบว่าผู้ชายมักจะมีลักษณะความเป็นชายสูงกว่าลักษณะความเป็นหญิง และในผู้หญิงจะมีลักษณะความเป็นหญิงสูงกว่าลักษณะความเป็นชาย นอกจากนี้ยังมีบุคคลประเภทที่มีลักษณะความเป็นชายสูง และในขณะเดียวกันก็มีลักษณะความเป็นหญิงสูงด้วย ซึ่งเรียกลักษณะบทบาททางเพศนี้ว่า แอนโดรจีนี (Androgyny)

บุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีลักษณะผสมระหว่างบทบาททางเพศของลักษณะความเป็นชาย (Masculine) และลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) โดยมีทั้งลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ บุคคลเหล่านี้จะสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้กว้างขวางกว่าบุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศเฉพาะเพศใดเพศหนึ่ง โดยจะมีความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ในรูปแบบต่างๆ ที่แตกต่างกันไปกล่าวคือ การตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ จะเป็นไปตามที่เห็นว่าเหมาะสม มากกว่าจะทำตามที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่หญิงหรือชายควรกระทำ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะสามารถปรับตัว

ในสังคมปัจจุบันได้ดีกว่า และประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตในโลกมากกว่า (Bem, 1974 , Kaplan and Sedney, 1980 : 338-340) นอกจากนี้ยังพบว่าการปรับตัวที่ดีจะเป็นผลให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีอีกด้วย Kaplan และ Sedney (Kaplan and Sedney, 1980 : 338-339) พบว่าบุคคลที่มีสุขภาพจิตดีส่วนใหญ่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) นอกจากจะมีผลทำให้บุคคลสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดี โดยมีความยืดหยุ่นในการตอบสนองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีแล้ว ยังเอื้ออำนวยให้บุคคลนั้นมีสุขภาพจิตดีอีกด้วย จากการศึกษาของ Heilbrun (Heilbrun, 1981 : 1106-1107) พบว่า ในผู้หญิงที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความภาคภูมิใจในตนเอง และรับรู้ว่าตนเองปรับตัวได้มากกว่าผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดี่ยว (Feminine) นอกจากนี้พบว่าผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) จะเป็นผู้ที่มีปัญหาในการปรับตัวด้วย Bem (Bem, 1976) พบว่า บุคคลทั้ง 2 เพศที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงจะมีความเสี่ยงในการมีความภาคภูมิใจในตัวเองต่ำ และมีการปรับตัวทางสังคมที่ไม่ดีอีกด้วย

ในทัศนะของ Bem แล้ว ผู้ที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความได้เปรียบผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศของตนในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งพบว่าการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากทั้งทางด้านเทคโนโลยี การศึกษา ตลอดจนสภาวะทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ผู้ชายและผู้หญิงหันมามีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทของกันและกันมากขึ้น จึงเป็นที่คาดได้ว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) อาจมีเพิ่มมากขึ้นในสังคมต่างๆ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาททางเพศ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาททางเพศของชายและหญิงนั้นมีหลายปัจจัยด้วยกัน แต่อาจสรุปได้กว้างๆ เป็น 2 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางด้านชีวภาพ

ปัจจัยทางด้านชีวภาพเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้เพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ เช่น ความแตกต่างของโครโมโซม (Chromosome) ความแตกต่างของฮอร์โมน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกันในลักษณะที่เห็นภายนอกตั้งแต่เป็นทารกแรกเกิด ซึ่งยังไม่มีการเรียนรู้บทบาททางเพศจากสังคม จากงานวิจัยของ Maccoby และ Jacklins (Maccoby and Jacklins, 1980 : 964) พบว่าเด็กเพศหญิงจะมีการตอบสนองทางสังคมมากกว่าเด็กเพศชาย ในขณะที่ทารกเพศชายจะมีความไวต่อการกระตุ้นและหงุดหงิดเจ้าอารมณ์มากกว่าทารกเพศหญิง นอกจากนี้ขนาดของรูปร่างตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายยังแตกต่างกันอีกด้วย เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น

องค์ประกอบพื้นฐานที่กำหนดความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง คือ โครโมโซม โครโมโซมจะมีผลทำให้เพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างในระบบสรีระของร่างกาย โดยเฉพาะความแตกต่างของฮอร์โมน ฮอร์โมนจะเป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เพศหญิงและเพศชายมีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามลักษณะของเพศหญิงและเพศชายตามธรรมชาติ ในเพศชายจะมีฮอร์โมนแอนโดรเจน (Androgen) ซึ่งเป็นฮอร์โมนที่ทำให้ผู้ชายมีลักษณะภายนอก และพฤติกรรมเยี่ยงผู้ชายทั่วไป เช่น มีรูปร่างใหญ่โต และมีความแข็งแรง เป็นต้น ส่วนผู้หญิงจะมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogen) และโปรเจสเตอโรน (Progesterone) ที่ช่วยให้ผู้หญิงมีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมอย่างผู้หญิงทั่วไป เช่น มีรูปร่างเล็ก บอบบาง มีประจำเดือน และตั้งครรภ์ ตลอดจนมีน้ำนมในการเลี้ยงดูบุตรได้ เป็นต้น จากการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของฮอร์โมนเพศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและพฤติกรรม พบว่าถ้าฉีดฮอร์โมนเพศชาย คือ แอนโดรเจน (Androgen) เข้าไปในลิงที่กำลังตั้งท้องอยู่ พบว่าลูกลิงตัวเมียที่เกิดมามีอวัยวะเพศของตัวผู้ด้วย และมี พฤติกรรมของลิงตัวผู้มากกว่าลิงตัวเมีย (Rubin and Mc. Neil, 1981 อ้างถึงใน นิตยภัฏ อรรถนุพรรณ, 2529 : 10)

ในด้านพฤติกรรมพบว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนในพฤติกรรมบางอย่าง เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว กล่าวคือ พบว่าเพศชายมีความก้าวร้าวมากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แต่จะสามารถพบได้ในสถานการณ์ที่ทั่วๆ ไป R. Sears และคณะ (R. Sears et al., 1965 อ้างถึงใน Maccoby and Jacklins 1974 : 303) ได้ทำการสังเกตสถานการณ์ที่มีการเล่นในโรงเรียนอนุบาลแห่งหนึ่ง พบว่า เด็กผู้ชายมีความก้าวร้าวทั้งทางร่างกาย และทางวาจามากกว่าเด็กผู้หญิง ที่พบผลเช่นนี้ ได้มีผู้อธิบายว่าเกิดจากความก้าวร้าวมีความสัมพันธ์กับระดับฮอร์โมน คือ ฮอร์โมน แอนโดรเจน (Androgen) พบว่านอกจากฮอร์โมนจะทำให้มีลักษณะภายนอกเป็นชายแล้วยังมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอีกด้วย Money และ Ehrhardt (Money and Ehrhardt, 1972 อ้างถึงใน Perry & Bussey, 1984 : 275) พบว่าในเด็กผู้หญิงบางรายที่บังเอิญได้รับฮอร์โมนแอนโดรเจนมากเกินไปในขณะที่มารดาตั้งครรภ์ จะมีพฤติกรรมคล้ายเด็กผู้ชาย และไม่มีความสนใจในกิจกรรมของเพศหญิง แต่ก็มีได้มีการรักร่วมเพศ (Homosexual) นอกจากนั้น Joslsn (Joslsn, 1973 อ้างถึงใน Maccoby and Jacklins, 1974 : 244-245) ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับระดับความก้าวร้าวกับฮอร์โมนเพศชาย โดยใช้ลิงตัวผู้เป็นกลุ่มควบคุม จากนั้นฉีดฮอร์โมนเพศชายให้ลิงตัวเมีย ผลพบว่า ก่อนฉีดยาลิงตัวผู้มีความก้าวร้าวสูงกว่าลิงตัวเมีย แต่เมื่อฉีดยาแล้ว ลิงตัวเมียที่ถูกฉีดยาจะมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้นจนเท่าเทียมกับลิงตัวผู้ได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าฮอร์โมนมีผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างกันของผู้ชายและผู้หญิงด้วย

นอกจากความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมแล้ว ในด้านความแตกต่างทางสรีระ ยังพบว่าผู้ชายมีขนาดร่างกายใหญ่กว่าผู้หญิง กล้ามเนื้อต่างๆ มีความแข็งแรงสมบูรณ์มากกว่าผู้หญิง จึงมีความสามารถในการทำงานที่ต้องใช้พลังกำลังได้ดีกว่า ส่วนใหญ่ผู้หญิงนั้น นอกจากมีรูปร่างเล็กและบอบบางแล้ว เนื่องจากอิทธิพลของฮอร์โมนเพศหญิง คือ เอสโตรเจน (Estrogen) และโปรเจสเตอโรน (Progesterone) ยังทำให้ผู้หญิงมีสิ่งที่แตกต่างจากผู้ชายอีกคือ การมีประจำเดือน สามารถตั้งครรภ์ และมีน้ำนมสำหรับเลี้ยงดูบุตรได้ จากความแตกต่างทางธรรมชาติของเพศชายและเพศหญิงดังกล่าวนี้เอง ทำให้มีการกำหนดบทบาทความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ กล่าวคือ ผู้ชายมักได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำ มีความรับผิดชอบในการหาเลี้ยง

ครอบครัว การทำศึกสงคราม และการมีกิจกรรมนอกบ้านอื่นๆ ส่วนผู้หญิงนั้นเนื่องจากต้องมีการประจำเดือน ตั้งครรภ์ และให้บุตรจึงไม่สะดวกในการทำกิจกรรมต่างๆนอกบ้าน ผู้หญิงจึงมีลักษณะที่ต้องพึ่งพาสูง มีหน้าที่ในการดูแลบ้าน อบรมเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนดูแลความสุขสบายของสามี และบุคคลอื่นๆ ในครอบครัว

จากความแตกต่างที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ปัจจัยทางด้านชีวภาพมีอิทธิพลต่อความแตกต่างของความเป็นชายและความเป็นหญิง โดยมีสิ่งสำคัญ คือ โครโมโซม และฮอร์โมนเพศ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันทางด้านสรีระ คือรูปร่างลักษณะทางเพศภายนอก ความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนความแตกต่างในทางพฤติกรรมบางด้าน ได้แก่ พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางด้านชีวภาพอย่างเดียวก็ยังไม่สามารถอธิบายพัฒนาการทางบุคลิกภาพและพัฒนาการของบทบาททางเพศอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะยังมีปัจจัยด้านอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลร่วมด้วย ปัจจัยดังกล่าว คือ ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งจะได้อธิบายถึงรายละเอียดต่อไป

2. ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพและบทบาททางเพศของบุคคล สิ่งที่เราเรียกว่าสภาพแวดล้อม ได้แก่ทัศนคติของพ่อแม่ การอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนความคาดหวังของสังคม ฯลฯ เด็กจะเรียนรู้บทบาททางเพศของตนตั้งแต่วัยเด็ก จากการกระทำของบุคคลต่างๆ ในสังคมที่มีต่อตัวเด็กเอง ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม จะเป็นหน่วยแรกที่เอื้อให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศของตน จากการศึกษาพบว่า พ่อแม่ทุกคนมักให้ความสนใจอย่างมากเกี่ยวกับเพศของบุตรตั้งแต่แรกเกิด และมีความรู้สึกและทัศนคติต่อบุตรชายและหญิงต่างกัน พ่อแม่มักเห็นว่าเด็กหญิงจะมีความอ่อนแอ และต้องการการดูแลเอาใจใส่มากกว่าเด็กชาย ส่วนเด็กชายนั้นจะมีความแข็งแรงและว่องไวมากกว่าเด็กหญิง (Robin, Proenzano and Luria 1974 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney, 1980 : 199)

นอกจากนี้ยังพบว่าพ่อแม่ยังมีแนวทางการปฏิบัติต่อลูกชายและหญิงแตกต่างกัน เช่น พ่อแม่จะเลือกของเล่น เครื่องแต่งกาย และกิจกรรมต่างๆ ให้เด็กหญิงและเด็กชายแตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกัน พ่อแม่จะให้การสนับสนุนพฤติกรรมต่างๆ ที่ตรงตามเพศลูกของตน และมักจัดกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการเกี่ยวกับบทบาททางเพศของเด็ก Whiting และ Edwards (Whiting and Edwards อ้างถึงใน Kaplan and Sedney, 1980 : 200) พบว่า พ่อแม่มักให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีสัมพันธ์กับผู้อื่นในเด็กหญิง ในขณะที่ส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้ความเป็นอิสระ มอบหมายงานนอกบ้านแก่เด็กชาย ทำให้เขาได้มีโอกาสพบปะกับบุคคลภายนอก การสนับสนุนของพ่อแม่ในกิจกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงจะทำให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศแตกต่างกัน การเรียนรู้บทบาททางเพศจากกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ Ember (Carol Ember, 1973 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney, 1980 : 201) ได้ทำการศึกษาในประเทศเคนยาตะวันตก พบว่า ในเด็กชายที่จำเป็นต้องพยาบาลคุณแลคนเจ็บ จะมีความรับผิดชอบมากกว่า ในขณะที่เดียวกันก็มีความก้าวร้าวน้อยลง ความเป็นผู้นำและมีความเป็นตัวของตัวเองน้อยกว่าเด็กผู้ชายอื่นๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่เด็กได้รับมอบหมายในกิจกรรมต่างๆ แยกต่างหาก จะมีผลทำให้ เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศแตกต่างกันด้วย

นอกจากพ่อแม่จะส่งเสริมกิจกรรมที่ชี้เฉพาะสำหรับแต่ละเพศแก่เด็กแล้ว พ่อแม่มังมีส่วนในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทั่วๆ ไปที่มีความแตกต่างกันระหว่างหญิงและชายอีกด้วย เช่น ในเด็กชายมักจะได้รับการส่งเสริมให้มีอิสระจากพ่อแม่ ในขณะที่เด็กหญิงได้รับการส่งเสริมให้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ซึ่งทำให้เด็กหญิงได้รับความอบอุ่นทางอารมณ์มากกว่า Goldberg และ Lewis (Goldberg and Lewis, 1969 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980 : 203) พบความแตกต่างระหว่างเพศอย่างมากในสถานการณ์ที่มีการเล่น กล่าวคือ เด็กหญิงจะมีความเป็นอิสระจากมารดาน้อยกว่าเด็กชาย ซึ่งมีผลทำให้เด็กหญิงใช้เวลาในการสำรวจสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าเด็กชาย และลักษณะการเล่นของเด็กหญิงจะเรียบมากกว่าเด็กชาย ส่วน Block (Block 1973 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney 1980 : 204) ได้ศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ พบว่าพ่อแม่มีความคาดหวังในพฤติกรรมของเด็กชายและเด็กหญิงแตกต่างกัน โดยพ่อแม่มักเน้นเด็กชาย

ในเรื่องความสำเร็จ การแข่งขัน การไม่แสดงความรู้สึก ตลอดจนการรักษาระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ ส่วนในเด็กหญิงพ่อแม่มักเน้นในเรื่องของการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และให้ความใส่ใจชีวิตทางกายมากกว่า

จากที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศในเด็ก กล่าวคือ ถ้าพ่อแม่อบรมให้เด็กมีพฤติกรรมเป็นไปตามบทบาทที่ตรงตามเพศของเด็ก เด็กก็จะมีลักษณะตรงตามเพศของตนสูง ในขณะที่เดียวกัน ถ้าพ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดูที่สับสน เช่น อบรมเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงแบบเด็กผู้ชาย ก็ย่อมทำให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศอย่างสับสนด้วย ซึ่งจะทำให้เป็นปัญหาต่อไปในอนาคตได้

นอกจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่แล้ว ความคาดหวังของสังคมยังมีผลต่อพัฒนาการด้านบทบาททางเพศของเด็กด้วย สังคมจะคาดหวังพฤติกรรมของเด็กเพศชายและหญิงแตกต่างกัน Cameron (Cameron, 1977 อ้างถึงใน สุธงษา ยิ้มแย้ม 2530 : 30) พบว่า โดยทั่วไปในแต่ละสังคมและวัฒนธรรมจะมีความคาดหวังในเรื่องบทบาททางเพศของบุคคลที่คล้ายคลึงกันพอสมควร กล่าวคือ เน้นสัมฤทธิ์ผลและการพึ่งพาตนเองในเด็กชาย ในขณะที่เดียวกันก็เน้นการพึ่งพาผู้อื่น และความรับผิดชอบในหน้าที่ในเด็กหญิง และหากในวัฒนธรรมใดเน้นเรื่องการเชื่อฟังก็จะเน้นให้เด็กหญิงเชื่อฟังมากกว่าเด็กชาย แต่ก็มีบางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความคาดหวังในเรื่องบทบาททางเพศของบุคคลที่แตกต่างไปจากปกติ กล่าวคือ จากการศึกษาของ Mead (Mead, 1935 อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโณ 2525 : 336) ในชนชาวนิวกินี 3 เผ่า พบว่ามีความแตกต่างระหว่างบทบาทที่แต่ละเพศแสดงในสังคมของเผ่านี้ๆ โดยเผ่าหนึ่งชื่อว่า อาราเพช (Arapesh) จะมีความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศของทั้งสองเพศในระดับต่ำมาก คือทั้งเพศชายและเพศหญิงต่างก็มีความสุข เป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ และมีความร่วมมือดี อีกเผ่าหนึ่งคือ มันดุกุมอร์ (Mundugumor) ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นนักล่าหัวมนุษย์ เป็นพวกที่มีความก้าวร้าวสูง ไม่มีระเบียบวินัย หยาบคาย พวกนี้จะมีความแตกต่างระหว่างเพศต่ำเช่นกัน ในเผ่าที่สามเป็นเผ่า แชมบูลี (Tchambuli) มีความแตกต่างระหว่างเพศเด่นชัดมาก ผู้หญิงในเผ่านี้เป็นเพศที่มีลักษณะเด่น โดยทำหน้าที่ทำอาหารให้กับเผ่า และมีความสัมพันธ์กับผู้ชาย

ในฐานะเป็นผู้กำกับให้มีกิจกรรมต่างๆ ส่วนผู้ชายมักยุ่งเกี่ยวกับการแต่งตัวให้สวยงาม และสนใจศิลปะต่างๆ ทางวัฒนธรรม เช่น การแกะสลัก การเดินร่ำ และการวาดรูป

จากความแตกต่างในคุณลักษณะของชายและหญิงในขบวนการนี้ทั้งสามเผ่าดังกล่าวแล้ว พอจะสรุปได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาททางเพศของบุคคล ซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่เด็กๆ โดยผ่านหน่วยต่างๆ ของสังคม โดยการอบรมหรือการสังเกตและเลียนแบบ พ่อแม่ ญาติ เพื่อนบ้าน โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของบทบาททางเพศ

พัฒนาการของบทบาททางเพศเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง มีการพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ บทบาททางเพศนี้มีความแตกต่างกันไปในเพศชายและเพศหญิง นักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความสนใจในความแตกต่างนี้ และพยายามอธิบายว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุอะไร และเริ่มมีความแตกต่างให้เห็นตั้งแต่เด็กในวัยใด ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่อธิบายถึงพัฒนาการด้านบทบาททางเพศแบ่งได้เป็น 3 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (ธีระพร อูวรรณโณ, 2526 : 334-340) ซึ่งจะได้นำมาเสนอดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ถูกชักจูงโดยสัญชาตญาณ สัญชาตญาณทางเพศเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในช่วงแรกของชีวิต ซึ่งจะมีศูนย์กลางอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้แก่ ปาก ทวารหนัก และอวัยวะเพศ ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปตามวัย

ความแตกต่างของพัฒนาการในเด็กชายและเด็กหญิงจะเริ่มขึ้นเมื่อถึงขั้นอวัยวะเพศ (Phallic stage) โดยเด็กจะมีการถอดแบบ (Identification) พ่อแม่เพศเดียวกับตน เนื่องจากทั้งเด็กชายและหญิงจะเกิดปม (Complex) ซึ่งเป็นความต้องการในจิตไร้สำนึกของเด็กที่อยากจะครอบครองพ่อแม่ที่มีเพศตรงข้ามกับตน และเป็นปฏิภักษ์กับพ่อแม่เพศเดียวกับเก็ก แต่เนื่องจากเด็กไม่สามารถแข่งขันกับพ่อแม่เพศเดียวกันกับตนได้จึงหันมาเลียนแบบแทน เพื่อจะให้พ่อแม่เพศตรงข้ามกับตนรักและพอใจ เกิดเป็นบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศขึ้น การถอดแบบนี้จะเป็นจุดเริ่มแรกของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในเบื้องต้น

ทฤษฎีของ Freud นั้นได้รับการโต้แย้งอย่างมาก เนื่องจากแนวความคิดเกี่ยวกับความแตกต่างทางสรีระเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะอธิบายถึงความแตกต่างของพฤติกรรมความเป็นชายหรือความเป็นหญิงอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะพบว่ามีปัจจัยอื่นเข้ามาอิทธิพลต่อการกำหนดความแตกต่างของพฤติกรรมความเป็นชายหรือความเป็นหญิงด้วย กล่าวคือ จากการศึกษาของ Maed (Mead, 1953 อ้างถึงใน อีระพร อุวรรณไธ, 2525 : 336) พบว่าสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนในการกำหนดบทบาททางเพศของชายและหญิงให้แตกต่างกันไปด้วย โดยศึกษาคนในประเทศนิวกินี 3 เผ่า พบว่า มีความแตกต่างของบทบาททางเพศที่แต่ละเพศแสดง โดยที่บางเผ่ามีความแตกต่างของบทบาททางเพศของทั้งสองเพศในระดับต่ำ บางเผ่ามีในระดับสูง และยังมีการกลับบทบาททางเพศระหว่างชายกับหญิงอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายอย่างมีผลกระทบต่อบทบาททางเพศของชายและหญิงด้วย โดยทั้ง 2 เพศ มีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทของกันและกันมากขึ้น ทำให้มีความคล้ายคลึงกันของบทบาททางเพศของทั้ง 2 เพศ มากขึ้นตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปคือ ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น Freud เน้นว่าความแตกต่างทางสรีระ โดยเฉพาะอวัยวะเพศเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของพฤติกรรมทางเพศของชายและหญิง โดยในขั้นอวัยวะเพศเด็กจะเรียนรู้ความแตกต่างทางเพศของตนกับผู้อื่น จากนั้นเด็กก็จะถอดแบบ (Identification) พ่อแม่เพศเดียวกับตน เพื่อทำให้พ่อแม่

เพศตรงข้ามพึงใจ แต่ Freud มิได้กล่าวถึงอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันพบว่าอิทธิพลร่วมที่สำคัญต่อพัฒนาการของบทบาททางเพศด้วย

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การที่บุคคลจะเรียนรู้บทบาททางเพศนั้นเป็นผลจากการเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับเพศชายและเพศหญิงในสังคม เมื่อเด็กสังเกตแล้วจะเลียนแบบ (Imitation) ตัวแบบของเด็กคือพ่อแม่ หรือคนเลี้ยงที่มีเพศเดียวกันกับตน Abramovitch และ Grusec (Abramovitch and Grusec, 1987 : 65) พบว่าเด็กผู้ชายจะเลียนแบบตัวแบบเพศเดียวกันมากกว่า ที่เป็นเช่นนี้ Bandura และ Walter (Bandura and Walter อ้างถึงใน Maccoby and Jacklin, 1974 : 65) ได้อธิบายว่าเกิดจากการที่เด็กรู้สึกตัวแบบนั้นมีความคล้ายคลึงกับตนเองมากกว่า นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยยังพบว่าเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่มีอำนาจ โดยเด็กจะเลียนแบบตัวแบบที่มีอำนาจมากกว่าตัวแบบที่มีอำนาจน้อยเพราะจะทำให้เด็กรู้สึกตัวแบบมีอำนาจเหมือนตัวแบบ (Rosenberg, 1976 อ้างถึงใน Kaplan and Sedney, 1980 : 187) การเลียนแบบดังกล่าวมักเกิดควบคู่ไปกับการเสริมแรง เด็กจะเลือกเลียนแบบตัวแบบที่เขาเลียนแบบแล้วได้รับการเสริมแรงทางบวก เช่น ได้รางวัล คำชมเชย หรือเกิดความภาคภูมิใจ และในทางกลับกันจะลดการเลียนแบบถ้าได้รับการเสริมแรงทางลบ เช่น ได้รับการลงโทษทางกาย การตำหนิตีเตือน หรือทำแล้วไม่สบายใจ เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เด็กก็เรียนรู้ที่จะหยุดแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ด้วยกระบวนการเสริมแรงดังกล่าวทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเห็นว่า เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ รวมทั้งบทบาททางเพศจากบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ตัวเด็ก ได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีการสังเกตและเลียนแบบ ประกอบกับการได้รับแรงเสริมจากผู้ใหญ่ที่แสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมนั้น โดยเด็กจะเลือกกระทำตามตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงทางบวก และหลีกเลี่ยงที่จะกระทำตามตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงทางลบ

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (Cognitive Developmental Theory)

ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากการศึกษาของ Peaget และนำมาศึกษาต่อโดย Kohlberg ซึ่งเสนอว่าการที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ทำให้ความคิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ของเด็กดีขึ้น เกิดเป็นความสามารถใหม่ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับตัวต่อไป การเรียนรู้บทบาททางเพศเป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนในกระบวนการความคิดความเข้าใจของเด็ก กระบวนการนี้จะพัฒนาขึ้นได้เมื่อเด็กมีวุฒิทางปัญญาสูงขึ้น Kohlberg (Kohlberg , 1966 , 1969 อ้างถึงใน Perry and Bussey , 1984 : 276) กล่าวว่า ความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับตนเองและบทบาททางเพศจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะสูงขึ้น และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เด็กจะเริ่มตระหนักถึงบทบาททางเพศเมื่อเข้าระยะพัฒนาการเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลเป็นรูปธรรม (Concrete operation) ซึ่งเด็กจะเรียนรู้ว่าสังคมรอบ ๆ ตัว แบ่งเป็นหลายกลุ่ม เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา ผู้หญิงและผู้ชาย และเด็กจะพยายามเข้ากลุ่มที่เด็กคิดว่าเป็นกลุ่มของเขา (Class membership) รวมทั้งมีการเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศของเพศของตนด้วย เมื่อเด็กอายุ 6-7ปี จะมีพัฒนาการของสติปัญญาถึงขั้นที่มีความคงที่ของเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender constancy) ซึ่งเป็นลักษณะที่เด็กรู้ว่าเพศของตนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นภายนอกเช่น กิจกรรม ทรงผม ฯลฯ ในระยะนี้เด็กจะมั่นคงเกี่ยวกับลักษณะทางเพศของตน และเมื่อเด็กมี Gender constancy แล้วเด็กจะถูกจูงใจให้มองความแตกต่างของพฤติกรรมของเพศชายและหญิง แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนในการเป็นชายหรือหญิง

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีนี้เน้นว่าวุฒิภาวะทางสติปัญญาซึ่งจะมีมากขึ้นตามอายุของเด็ก เป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการของบทบาททางเพศ โดยที่เด็กจะสามารถเรียนรู้บทบาททางเพศได้มากเมื่อมีความคงที่ของเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender constancy) แล้ว จากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบตัวแบบผู้ใหญ่ที่มีเพศเดียวกันกับตน เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนในการเป็นชายหรือหญิง

จากทฤษฎีทั้งสามที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า พัฒนาการของการเกิดบทบาททางเพศในทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น เกิดจากการถอดแบบ (Identification) บิดามารดาที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เนื่องจากมีความรักและการต้องการครอบครองบิดามารดาที่มีเพศตรงข้ามกับตน ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนั้นจะเป็นการเรียนรู้โดยสังเกตตัวแบบในสภาพแวดล้อมและผลที่เกิดจากการกระทำนั้น ถ้าเกิดผลดีเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมนั้น ถ้าเกิดผลเสียก็จะละเว้นไม่แสดงพฤติกรรม ในทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจเน้นความสำคัญของวุฒิภาวะทางปัญญา เมื่อเด็กเรียนรู้ว่าตนเป็นเพศใด และรู้ว่าเพศของตนคงที่จะเริ่มเรียนรู้ที่จะแสดงบทบาทที่สังคมเห็นว่าเหมาะสมกับเพศของตน เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางเพศที่ตนมี จากการเปรียบเทียบดังกล่าว นำมาแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบขั้นตอนของพัฒนาการด้านบทบาททางเพศของเด็กชายตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (ดัดแปลงมาจาก อีระพร อุวรรณโณ, 2526 : 339)

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาททางเพศตามแนวคิดของเบีม (Bem)

Bem เป็นนักจิตวิทยาที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศกับตัวแปรทางด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะในเรื่องของการปรับตัวด้านต่างๆ ของบุคคลตามแนวคิดดั้งเดิม เชื่อว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตนจะเป็นผู้ที่มีการปรับตัวได้ดี แต่ตามแนวความคิดของ Bem แล้ว เขาเชื่อว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) ซึ่งมีบทบาททางเพศทั้งแบบชายแท้ (Masculine) และแบบหญิงแท้ (Feminine) สูงพอๆ กันในคนเดียวกัน จะมีความสามารถในการปรับตัวด้านต่างๆ ได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตน ที่เป็นเช่นนี้เพราะเขาได้ศึกษาถึงผลกระทบของบทบาททางเพศกับความยืดหยุ่นของบุคคลในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ (Bem, 1974) พบว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตนจะมีขีดจำกัดของพฤติกรรมมากกว่า เพราะมักยึดถือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ ดังนั้นจึงอาจมีปัญหในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ ส่วนบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) มักจะไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือความคาดหวังของสังคมในการแสดงพฤติกรรมของตนเองมากนัก จึงมีความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ มากกว่า

Bem (Bem, 1975) ได้พยายามอธิบายถึงเบื้องหลังของการเกิดบทบาททางเพศในลักษณะต่างๆ ดังกล่าว โดยใช้ทฤษฎีสคีมาด้านเพศ (Gender Schema Theory) ซึ่งเสนอว่า บุคคลจะมีบทบาททางเพศแตกต่างกันเนื่องจากการรับข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับเพศแตกต่างกัน เกิดเป็นสคีมาของตน (Self Schema) ซึ่งสคีมานี้คือการรวบรวมทางปัญญาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมในอดีตที่จะช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจในประสบการณ์ของตน และรวบรวมข้อมูลที่กว้างขวางต่างๆ ของตนไว้ (Markus, Crane, Bernstein & Siladi, 1982 อ้างถึงใน Perry and Bussey, 1984 : 281)

Bem เสนอว่า กระบวนการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็กมีสองขั้นตอนใหญ่ๆ ด้วยกันคือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง เด็กจะเรียนรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับเพศจากความแตกต่างระหว่าง บทบาทของเพศชาย และเพศหญิงทั่ว ๆ ไปจากสังคมว่า บทบาทแบบใดเหมาะสมกับเพศใด เกิดเป็น สคีมาด้านเพศ (Gender Schema)

ขั้นตอนที่สอง เด็กจะสามารถประเมินตนเองได้ว่าลักษณะบุคลิกภาพแบบใดมีความเหมาะสมเฉพาะกับเพศของตน โดยอาศัยสคีมาด้านเพศที่ตนเองได้พัฒนาขึ้น โดยประเมินความเหมาะสมของลักษณะบุคลิกภาพของตนกับสคีมาด้านเพศว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ สคีมาด้านเพศจึงเปรียบเสมือนเป็นมาตรฐานในการประเมินลักษณะบุคลิกภาพ และพฤติกรรมตามแนวทางที่สังคมกำหนดสำหรับเพศใดเพศหนึ่ง และเมื่อสังเกตเห็นว่าตนมีบทบาททางเพศตรงตามมาตรฐานของสังคมแล้วจะทำให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเองในเรื่องความแตกต่างทางเพศที่มั่นคงยิ่งขึ้น เกิดเป็นบทบาททางเพศที่สังคมปรารถนา

Bem แบ่งบทบาททางเพศของบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. พวก Gender Schematic เป็นกลุ่มที่มีลักษณะตรงตามเพศสูง ลักษณะความแตกต่างทางเพศจะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ การแปลความ และการตอบสนองต่อตัวกระตุ้นในสังคม

2. พวก Gender aschematic หรือเรียกว่า แอนโดโรจีนี (Androgyny) ในบุคคลกลุ่มนี้ลักษณะความแตกต่างทางเพศไม่ได้มีอิทธิพลต่อการกระทำของตนที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ

Bem ได้เน้นความแตกต่างของผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศกับผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดโรจีนี (Androgyny) ไว้ 2 ประการคือ

ประการแรก เราสามารถแยกบุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศจากบุคคลที่มีบทบาทไม่ตรงตามเพศของตนได้โดยใช้กระบวนการสคีมาด้านเพศ (Gender Schema processing) โดยผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศจะมีแรงจูงใจภายในที่จะจัดระบบของข้อมูลที่ได้รับให้เป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ คือลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ในผู้ชาย และลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) ในผู้หญิง

เกิดเป็นความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง และมีพฤติกรรมที่แสดงออกในลักษณะที่เป็นไปตามเพศของตน แต่ในบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนีนั้น ไม่มีความแตกต่างของพฤติกรรมหรือคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับเพศอย่างชัดเจน

ประการที่สอง Bem เสนอว่าเราสามารถจำแนกผู้ที่มีกระบวนการสคีมาด้านเพศออกจากผู้ที่ไม่สคีมาด้านเพศได้โดยใช้แบบวัดบทบาททางเพศ โดยบุคคลที่มีสคีมาด้านเพศจะกล่าวถึงตนเองโดยแยกออกเป็นลักษณะความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิงลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบ แอนโดรจีนีนี (Androgyny) จะเลือกข้อความของแบบวัดอย่างอิสระมากกว่าที่จะคำนึงถึงลักษณะความเป็นชายหรือความเป็นหญิง (Bem ,1981:357)

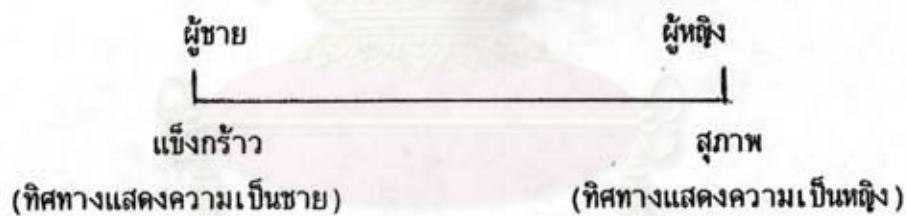
กล่าวโดยสรุปแล้วทฤษฎีสคีมาด้านเพศ (Gender Schema Theory) เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของบุคคล โดยจะเกิดการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางเพศและพฤติกรรมต่าง ๆ จากสังคม เด็กจะพยายามรักษาไว้ซึ่งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและให้การสนับสนุน เกิดเป็นลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์และความคาดหวังของสังคม มีความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ มากกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตนซึ่ง Bem เรียกบทบาททางเพศแบบนี้ว่าแอนโดรจีนีนี (Androgyny)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวัดและการประเมินบทบาททางเพศ

ตามแนวคิดดั้งเดิมทางจิตวิทยาเชื่อว่า บทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิงมีลักษณะเป็นความต่อเนื่องในเรื่องเดียวกันมีสองทิศทาง โดยเชื่อว่าบุคคลหนึ่งจะมีลักษณะบทบาททางเพศเพียงแบบเดียวเท่านั้น หากมีลักษณะบทบาททางเพศแบบใดแบบหนึ่งสูงก็จะมีลักษณะบทบาททางเพศอีกแบบหนึ่งต่ำ ดังนั้นลักษณะการออกแบบเครื่องมือในการประเมินเกี่ยวกับบทบาททางเพศ จึงประกอบด้วย คำที่เป็นลักษณะตรงข้ามที่เป็นความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง แยกเป็น 2 ขั้วในคำถามแต่ละข้อโดยขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นชายอีกขั้วหนึ่งเป็นลักษณะของความเป็นหญิง เช่น ในข้อความที่วัดเกี่ยวกับความสุภาพซึ่ง เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิง ดังนั้นผู้หญิงทั่วไปจึงควรมีลักษณะนี้สูง และผู้ชายทั่วไปควรมีลักษณะนี้ต่ำ ในทางตรงกันข้ามผู้ชายกลับมีลักษณะแข็งกร้าวซึ่งเป็นลักษณะที่ตรงข้ามกับความสุภาพมาแทน ดังนั้นลักษณะของแบบวัดจึงมีลักษณะเป็นคำคุณศัพท์ที่บ่งบอกถึงลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิง ในลักษณะของคำตรงกันข้ามกันเป็นคู่ ๆ ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงถึงรูปแบบในการสร้างแบบวัดบทบาททางเพศตามแนวคิดดั้งเดิม (อ้างอิงใน สุธัสสา ยิ้มแย้ม, 2530:18)

แบบวัดในลักษณะนี้มีข้อเสียคือไม่สามารถที่จะตอบว่ามีทั้งลักษณะของความเป็นชายและลักษณะของความเป็นหญิงในเวลาเดียวกันได้ เพราะหากประเมินตนเองระหว่างกลางของทั้ง 2 ขั้ว ก็อาจตีความได้ว่าไม่มีทั้งสองลักษณะก็ได้ ทำให้ผลการวัดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงได้ง่าย

ในระยะหลังได้มีแนวคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาททางเพศ กล่าวคือ ลักษณะของความเป็นชายและลักษณะของความเป็นหญิงมีอิสระไม่ขึ้นแก่กันโดยที่ในลักษณะหนึ่ง ๆ ผู้ชายและผู้หญิงอาจมีลักษณะนั้นได้สูงพอ ๆ กัน แต่โดยมากผู้หญิงและผู้ชายมักจะมีลักษณะเฉพาะตามเพศของตนสูงกว่าที่จะมีในเพศตรงข้าม เช่น ข้อความที่วัดเกี่ยวกับความสุภาพ เป็นข้อความที่วัดถึงลักษณะความเป็นหญิง (Feminine Item) ดังนั้นในผู้หญิงทั่วไปควรมีลักษณะนี้สูง และผู้ชายทั่วไปก็อาจมีลักษณะนี้ในระดับสูงได้เช่นกัน แต่มักอยู่ในระดับต่ำกว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่จำเป็นต้องมีลักษณะแข็งกร้าว ซึ่งเป็นลักษณะตรงข้ามมาแทนที่ แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และมีการศึกษาสนับสนุนแนวความคิดนี้อยู่มากมาย (Baucom , 1976:876 Bem ,1974:155-162 Heibrun , 1976:186 Spence Hemreich & Stapp ,1975:29-39 อ้างถึงใน สุธิดา ยิ้มแย้ม ,2530:18) โดยเฉพาะการศึกษาของ Bem ที่ได้ยืนยันแนวความคิดนี้อย่างมาก เขาได้พัฒนาแบบวัดบทบาททางเพศขึ้นให้ชื่อว่า Bem Sex Role Inventory (BSRI) (Bem , 1974 :155-162 Bem , 1977 : 196-205) โดยมีจุดประสงค์ที่จะแยกความแตกต่างของบทบาททางเพศของบุคคลออกเป็นลักษณะบุคลิกภาพแบบใดแบบหนึ่งระหว่าง ลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) ลักษณะความเป็นชายและหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และลักษณะความเป็นชายและหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) ลักษณะของข้อความเป็นคำคุณศัพท์ที่บรรยายถึงคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพของบุคคลให้ผู้ตอบเลือกว่าแต่ละข้อตรงกับบุคลิกลักษณะของเขามากน้อยเพียงใดในลักษณะการจัดอันดับ (Rating Scale) ข้อคำถามต่างๆ ได้มาจากรายการของคำคุณศัพท์ (Adjective Check List) ทั้งหมด 200 ข้อ ซึ่ง Bem และกลุ่มนักวิจัยจำนวนหนึ่งประเมินว่าเป็นลักษณะทางบวกของข้อกระทงที่แสดงถึงลักษณะความเป็นชาย และข้อกระทงที่แสดงถึงลักษณะความเป็นหญิง จากนั้นคัดเลือกข้อกระทงที่กลุ่มตัวอย่างประเมินว่าเป็นลักษณะที่เหมาะสมกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง (Masculine item) 20 ข้อ เป็นลักษณะที่เหมาะสมกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (Feminine item) 20 ข้อ และลักษณะที่เป็นกลาง 20 ข้อ โดยเป็นลักษณะเป็นกลางทางบวกที่สังคมพึงปรารถนา 10 ข้อ และลักษณะทางลบที่สังคมไม่พึงปรารถนา 10 ข้อ รวมเป็นข้อกระทงทั้งสิ้น 60 ข้อ

การคิดคะแนนและการแปลผลนั้นอาศัยหลักจากแนวคิดที่ว่าลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงเป็นลักษณะที่เป็นอิสระจากกัน การคิดคะแนนต้องแยกคิดคะแนนรวมและค่าเฉลี่ยของแต่ละลักษณะ คือจะได้ค่าเฉลี่ยของลักษณะความเป็นชาย และค่าเฉลี่ยของลักษณะความเป็นหญิง แล้วใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มโดยใช้ค่ามัธยฐานเพื่อจัดบุคคลออกเป็น 4 กลุ่ม ตามรูปแบบของบทบาททางเพศ ได้แก่ กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) รูปแบบของการคิดคะแนนได้แสดงไว้ในตารางแสดงการแปลคะแนนของบทบาททางเพศ โดยอาศัยเทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐานของแต่ละลักษณะ (Median Split Technique) ดังต่อไปนี้

		ลักษณะความเป็นหญิง	
		ต่ำกว่าค่ามัธยฐาน	สูงกว่าค่ามัธยฐาน
ลักษณะ ความเป็นชาย	ต่ำกว่าค่า มัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะต่ำทั้งความเป็นชายและความเป็นหญิง	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว
	สูงกว่าค่า มัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว	กลุ่มที่มีลักษณะสูงทั้งความเป็นชายและความเป็นหญิง

ตารางที่ 1 แสดงการแปลคะแนนของบทบาททางเพศ โดยอาศัยเทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐาน (Median Split Technique) อ้างถึงในสุลัษธา ยิ้มแย้ม , 2530:22)

ส่วนลักษณะความเป็นกลางนั้นจะไม่นำมาคิดคะแนนด้วย แต่ที่มีลักษณะความเป็นกลางไว้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเชื่อถือได้มากขึ้น

นอกจากแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem แล้ว ยังมีแบบวัดอื่นๆ ที่ใช้วัดเกี่ยวกับบทบาททางเพศของบุคคลอีกหลายชนิด แบบวัดที่เป็นที่นิยมอีกชนิดหนึ่งคือ แบบสอบถามบุคลิกลักษณะ (Personal Attributes Questionnaire : PAQ) ของ Spence และคณะ (Spence, Helmreich and Stapp, 1975 : 29-39 ; Spence and Helmreich, 1978 : 167-186) ลักษณะของแบบวัดประกอบด้วยข้อความแสดงลักษณะความเป็นชาย 23 ข้อ ข้อความที่วัดถึงลักษณะความเป็นหญิง 18 ข้อ และข้อความที่เป็นลักษณะของทั้งเพศชายและเพศหญิง 13 ข้อ แต่ในปัจจุบันมีการปรับปรุงเป็นฉบับย่อ ซึ่งประกอบด้วยข้อความในลักษณะต่างๆ ลักษณะละ 8 ข้อ โดยให้ผู้ชายเลือกว่าแต่ละข้อตรงกับบุคลิกลักษณะของเขาอย่างน้อยเพียงใดในลักษณะการจัดอันดับ (Rating scale) 5 อันดับ ส่วนการคิดคะแนนและการแปลผลนั้นมีความคล้ายคลึงกับแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem

ส่วนแบบวัดบทบาททางเพศอื่นๆ ได้แก่ มาตรฐานวัดลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชาย (Masculinity and Femininity Scale) ของ Heilbrun, 1976:183-190) แบบวัด California Psychological Inventory : CPI ของ Baucom (1976:876) และแบบวัด Andro Scale ของ Berzin, Welling และ Wetter (1978) แบบวัดบทบาททางเพศดังกล่าวนี้ไม่ค่อยนิยมนำมาใช้ทำวิจัยในช่วงปัจจุบัน จึงไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดไว้ในงานวิจัยนี้

สำหรับแบบวัดบทบาททางเพศในประเทศไทยนั้น เท่าที่ได้ศึกษามาพบว่ายังไม่มีแบบวัดบทบาททางเพศที่ทำการพัฒนาในสังคมไทยโดยตรง จะมีก็แต่เพียงแบบวัดคุณลักษณะที่เป็นจริงและลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยในปัจจุบันของ นิตยกุล อรรถนุพรรณ (นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529) เท่านั้น

ซึ่งแบบวัดนี้ได้แปลและเรียบเรียงมาจากแบบวัด Bem Sex Role Inventory แบบวัด Personal Attributes Questionnaire และแบบวัด Adjective check List มีจำนวนทั้งสิ้น 97 ข้อกระทง เป็นข้อกระทงที่วัดคุณลักษณะความเป็นหญิง 51 ข้อกระทง ข้อกระทงที่วัดคุณลักษณะความเป็นชาย 46 ข้อกระทง การคิดคะแนนแบ่งเป็น 7 ระดับคะแนน มีค่าตั้งแต่ 1 ถึง 7 คะแนน ตามลำดับ การคิดคะแนนนั้นคำนวณเป็นค่าเฉลี่ยรายข้อ โดยไม่มีการแปลผลคะแนนเพื่อจำแนกบทบาททางเพศของกลุ่มตัวอย่าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

การปรับตัวเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งความต้องการที่จำเป็นของร่างกาย เช่น ความต้องการอาหาร อากาศ น้ำ ฯลฯ ตลอดจนความต้องการที่เกิดจากแรงผลักดันของสภาพแวดล้อม และประสบการณ์ทางสังคม เช่น ความต้องการความรัก การยกย่องนับถือ ความสำเร็จ ฯลฯ ความต้องการเหล่านี้จะมีผลทำให้บุคคลพยายามค้นหาให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ และให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตนวางไว้ แต่ในขณะที่เดียวกันบุคคลก็จะอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่กดดัน บังคับให้ปฏิบัติตามแนวทางใดแนวทางหนึ่งแล้วแต่สถานการณ์ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทุกอย่างได้ จึงเกิดความเครียดและความคับข้องใจขึ้น บุคคลใดที่สามารถปรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจนกลายเป็นสถานการณ์ที่ตนมีชีวิตรอยู่ได้ในสังคมนั้นๆ แล้ว บุคคลนั้นจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การที่บุคคลพยายามที่จะสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการ (Needs) ที่มีต่อสิ่งเร้า (Stimuli) ต่าง ๆ ตามแต่โอกาสที่สิ่งแวดล้อมจะกำหนดให้ เราเรียกว่าการปรับตัว

การปรับตัวในระยะวัยรุ่น

ระยะวิกฤติของการปรับตัวมีหลายระยะ ระยะวัยรุ่นเป็นช่วงหนึ่งของชีวิตที่ต้องมีการปรับตัวต่อสิ่งต่างๆ มากมาย ทั้งที่เกิดจากแรงผลักดันภายในตัวของวัยรุ่นเอง และเกิดจากสภาพแวดล้อมรอบตัว อันเนื่องมาจากในช่วงวัยรุ่นนั้นมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นต้องมีการปรับตัวอย่างมาก การปรับตัวทางสังคมนี้ Hurlock (Hurlock, 1978 อ้างถึงใน มาลีนี อยู่โพธิ์, 2525:7) ได้ให้ความหมายว่าเป็นความสำเร็จของบุคคลในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลต่างๆ ในสังคม ผู้ที่ปรับตัวได้ดีจะเรียนรู้ทักษะทางสังคมกับผู้อื่นได้ดี เช่น ความสามารถในการมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นในกลุ่มเพื่อนหรือกลุ่มคนแปลกหน้า ทั้งยังสามารถพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อสังคมอีกด้วย

การปรับตัวทางสังคมที่สำคัญด้านหนึ่งคือ การปรับตัวกับเพื่อน เพราะเด็กวัยรุ่นมักจะแยกตัวเองออกจากครอบครัว และออกจากบ้านไปรวมกลุ่มกับเพื่อน จากผลการสำรวจเด็กวัยรุ่นยุคนี้ทั่วไป เมื่อถามถึงเป้าหมายในการไปโรงเรียน ส่วนใหญ่จะตอบว่าไปโรงเรียนเพื่อจะได้ไปพบปะเพื่อนฝูง และตามความคิดเห็นของวัยรุ่นส่วนใหญ่ เขามักรู้สึกว่าความสำเร็จในชีวิตวัยรุ่นของเขานั้น คือการมีเพื่อนฝูงมากหน้าหลายตา และมีเพื่อนต่างเพศที่เขาพึงพอใจ (Lefancois, 1973:319-323 อ้างถึงใน พรานี รามสูต, 2528 : 34) เด็กวัยรุ่นจะพยายามเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เขาจะไม่ชอบให้ผู้ใหญ่ยุ่งเกี่ยวกับเขาในเรื่องส่วนตัว โดยจะเห็นได้จากการปิดบัง การกระทำต่าง ๆ ของวัยรุ่น เช่น ถ้าอยากทำอะไรหรือไปไหนเด็กวัยรุ่นจะไม่ค่อยบอกให้ผู้ใหญ่ทราบเหมือนเมื่อก่อนอยู่ในวัยเด็ก และเนื่องจากเด็กวัยรุ่นชอบคิด ตัดสินใจเองแบบเด็ก ๆ ที่อยากจะเป็นผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่นจึงมักถูกตำหนิจากผู้ใหญ่อยู่เสมอ จึงทำให้สัมพันธภาพของวัยรุ่นกับผู้ใหญ่หรือพ่อแม่เป็นไป得不ราบรื่นนัก เด็กวัยรุ่นจึงหันไปหา กลุ่มเพื่อน โดยมีความต้องการจะผูกไมตรีกับผู้อื่นที่อยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกันและมีความต้องการอย่างเดียวกัน เราจึงมักเห็นเด็กวัยรุ่นรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดพลังที่จะช่วยส่งเสริมให้เขาต่อสู้ในโลกของผู้ใหญ่ได้ จันทมาศ ชื่นบุญ (จันทมาศ ชื่นบุญ, 2520 : 19) กล่าวว่า กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อชีวิตในวัยรุ่นมาก หน้าที่ของกลุ่มเพื่อนคือช่วยป้องกันวัยรุ่นจากความรู้สึกไม่แน่นอนของตนเองให้มีความมั่นคงทางจิตใจในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม ได้รับการยกย่องจากเพื่อนรุ่นเดียวกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบแผนเฉพาะตัวในลักษณะของความนึกคิด ความรู้สึกและการแสดงออก นอกจากนั้น ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร 2530:172) ยังได้เน้นถึงความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพในกลุ่มเพื่อนว่าจะช่วยให้เด็กวัยรุ่นสามารถพัฒนาความชำนาญต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย ตลอดจนสามารถเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งรู้จักให้ความร่วมมือหรือการแข่งขันภายในกลุ่มอีกด้วย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีชีวิตในทางส่วนตัว และสังคมของวัยรุ่น เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าธรรมชาติของวัยรุ่นจำเป็นต้องมีการเข้าสังคม แต่เนื่องจากความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านของเด็กวัยรุ่นแต่ละคน นับตั้งแต่อุปนิสัย

บุคลิกภาพ ตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูที่เคยได้รับ ทำให้เด็กวัยรุ่นต้องมีการปรับตัวอย่างมากในการปรับตัวกับเพื่อน จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการปรับตัวของเด็กวัยรุ่นพบว่า เด็กวัยรุ่นมักจะประสบปัญหาในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการปรับตัวตัวกับเพื่อน Trower (Trower, 1974 อ้างถึงใน Schnieder et al., 1985:207) พบว่าจากการสำรวจปัญหาของกลุ่มตัวอย่างที่เรียนในระดับอุดมศึกษา 10% ของนักศึกษาทั้งหมด เป็นผู้ที่มามีปัญหาในการปรับตัวทางสังคม และ 36% ของนักศึกษานี้เป็นกลุ่มที่มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ส่วน Breman (Breman, 1982 อ้างถึงใน Schnieder et al. 1985:207) พบว่า 55-60% ของเด็กวัยรุ่นมีความรู้สึกโดดเดี่ยวเสมอ ๆ และนอกจากนั้น Furnham และ Argyle (Furnham and Argyle, 1987 อ้างถึงใน Schnieder et al., 1985: 207) ยังกล่าวว่า ในบรรดาผู้ที่มามีปัญหาทางจิตใจที่มารับการรักษากับเขามักจะมีปัญหาด้านการผูกมิตรทั้งกับเพื่อนเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม ถ้าวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนได้จะรู้สึกโดดเดี่ยวสงสัยในตนเอง มีความขัดแย้งและมีความตึงเครียดทางอารมณ์ จากงานวิจัยของ วิมล โรจนวีระ (วิมล โรจนวีระ 2513 : 6) พบว่าเด็กที่ถูกเพื่อนรังเกียจ จะรู้สึกว่าเหว่ ขาดความอบอุ่น มีความสงสัยในตนเอง มองผู้อื่นไปในทางร้าย เกิดความคับข้องใจอยู่เสมอและเมื่อโตขึ้นความรู้สึกนี้จะติดตัวไป ทำให้ไม่อยากเข้าสังคมกับคนอื่น เมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนก็ขาดเพื่อนฝูงที่จะเล่าสู่กันฟัง มีความเครียดและหาความสุขมิได้ นอกจากนั้นยังพบว่าเด็กที่มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนและสภาพแวดล้อม จะมีผลทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนเท่าที่ควร จากการศึกษาของ Ulman (Ulman, 1957 อ้างถึงใน สุนทรธนาสนะ, 2516 : 4) พบว่า มีเด็กนักเรียนวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เนื่องจากปัญหาการไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน

จากผลของการที่เด็กวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนได้ดังกล่าวถ้าอยู่ในขั้นที่รุนแรงอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสุขภาพจิต ซึ่งจะทำให้เกิดอาการของโรคจิตโรคประสาทได้ในที่สุด ซึ่งจะแสดงอาการโดย มีการแสดงออกทางพฤติกรรมและการปรับตัวแบบผิดๆ ซึ่งเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานอันดีงามของสังคม เช่น ก้าวร้าว ติดสุรา ยาเสพติด หรือจับกลุ่มตั้งแก๊งค์ แยกตัวออกจากสังคม ท้นหลังให้ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างสิ้นเชิง จากการศึกษาของ Roff และ Wirt (Roff and Wirt, 1984 อ้างถึงใน

Grusec, 1988 : 241) พบว่าเด็กที่เข้ากับกลุ่มเพื่อนฝูงไม่ได้ จะมีแนวโน้มที่จะมีความก้าวร้าว ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นยิวอาชญากร ตลอดจนนำไปสู่การมีปัญหาทางจิตในวัยผู้ใหญ่ได้ เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตขึ้นจะก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคม ทั้งยังขัดขวางความเจริญของประเทศชาติอีกด้วย

ในทางตรงข้าม เด็กวัยรุ่นที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนได้ดีนั้น จะมีความรู้สึกเชื่อมั่นทั้งในตนเองและผู้อื่น มีความกล้าที่จะเผชิญชีวิต ไม่ท้อแท้เมื่อประสบปัญหา (Grusec, 1988 : 216) นอกจากนั้นเด็กที่สามารถเข้ากับเพื่อนได้ดีจะพัฒนาความรักใคร่ผูกพันกับผู้อื่นได้ มีลักษณะอบอุ่นเป็นมิตร รู้จักเกรงใจ และคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่นซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศได้ในอนาคต

จากที่ได้กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่าการได้รับการยอมรับหรือไม่ยอมรับจากกลุ่มเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับเด็กวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นที่สามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มเพื่อนได้ดี และได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนจะมีความรู้สึกเชื่อมั่นทั้งในตนเองและสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนเด็กวัยรุ่นที่ปรับตัวเข้ากับเพื่อนไม่ได้จะรู้สึกว่าเหว่ ขาดความสุข ซึ่งอาจนำไปสู่การมีความผิดปกติทางด้านจิตใจได้ในอนาคต

การที่เด็กวัยรุ่นจะมีการปรับตัวกับกลุ่มเพื่อนได้ดีหรือไม่ดีนั้น ลักษณะบุคลิกภาพของเด็กเองเป็นสิ่งที่มอิทธิพลเป็นอย่างมาก เนื่องจากบุคลิกภาพมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวอย่างใกล้ชิด Lazarus (Lazarus 1976:17) กล่าวว่า บุคลิกภาพและการปรับตัวเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันเสมอ เปรียบเสมือนเป็นด้านทั้งสองด้านของเหรียญซึ่งแยกจากกันไม่ได้ โดยที่บุคลิกภาพจะทำให้รูปแบบการปรับตัวของบุคคลต่างกันไป เช่น ในสถานการณ์เดียวกันผู้ที่มีความสุภาพอ่อนโยนอาจปรับตัวด้วยวิธีการประนีประนอม แต่ผู้ที่มีความก้าวร้าวอาจใช้วิธีการที่รุนแรงได้ จากการศึกษาของ Berg (Berg อ้างถึงใน เมตตา จินดารักษ์ 2525 : 10) พบว่าเด็กวัยรุ่นที่สามารถปรับตัวกับกลุ่มเพื่อนได้ดีนั้น จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์ขัน

มีความอบอุ่นเป็นมิตร เข้าใจผู้อื่น เปิดเผย ชื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความรับผิดชอบ

บทบาททางเพศเป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลให้แตกต่างกัน เช่น ผู้ชายมีความก้าวร้าว ความเป็นตัวของตัวเองสูงกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงมีความสุภาพอ่อนโยน ตลอดจนถึงหาผู้อื่นสูงกว่าผู้ชาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศที่แตกต่างกันย่อมจะมีความสามารถในการปรับตัวที่แตกต่างกันไป รวมทั้งการปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อนด้วย จากแนวความคิดนี้ นักจิตวิทยาหลายท่านสนใจนำเอาบทบาททางเพศไปศึกษาร่วมกับการปรับตัวด้านต่างๆ กันอย่างแพร่หลาย เพื่อต้องการจะทราบว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบใดจะมีความสามารถในการปรับตัวดีที่สุด จากผลการวิจัยที่ได้พบว่ามีแนวความคิดที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ นักจิตวิทยากลุ่มหนึ่งพบว่าผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความสามารถในการปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีที่สุดในงานวิจัยเหล่านี้ได้แก่ งานวิจัยของ Bem (Bem, 1974) ซึ่งได้ทำการทดลองกับนักศึกษาชายและหญิง โดยจัดสถานการณ์ในห้องทดลองออกเป็น 2 สถานการณ์คือ ในสถานการณ์แรก จัดให้กลุ่มตัวอย่างให้คะแนนความน่าชอบใจของการตัดสินใจ โดยให้คำตอบที่แนะนำจากผู้ทดลองในลักษณะที่ตรงข้ามกับความเป็นจริง เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความขัดแย้งขึ้น ผลพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) และกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีอิสระในการตอบตามความเป็นจริงมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine)

ส่วนในสถานการณ์ที่ 2 จัดให้กลุ่มตัวอย่างอยู่ในห้องทดลอง แล้วเลือกที่จะเล่นกับลูกแมว หรือ เลือกที่จะมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น อ่านหนังสือ เล่นเกมส์ ฯลฯ ผลพบว่า กลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะเลือกเล่นกับลูกแมวมากกว่ากลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) ส่วนในกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะเลือกเล่นกับลูกแมวมาก

กว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) การที่กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) เล่นกับลูกแมวมากกว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) นั้น Bem เสนอว่าเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) มีความกลัวลูกแมวจึงไม่กล้าเล่นด้วย แต่อย่างไรก็ตามจากผลการทดลองที่ได้ พอจะสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความยึดหยุ่นต่อสถานการณ์ทั้ง 2 แบบมากกว่ากลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆ

ผู้ที่มีแนวคิดสอดคล้องกับ Bem ได้แก่ Lamke (Lamke, 1982) ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของบทบาททางเพศกับการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self Esteem) ในเด็กวัยรุ่น พบว่าไม่ว่าจะจำแนกบทบาททางเพศด้วยแบบวัด Bem Sex Role Inventory หรือ Personal Attributes Questionnaire (PAQ) ผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงที่สุด แต่ในการจำแนกบทบาททางเพศด้วยแบบวัด PAQ นั้นพบว่าผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) มีการเห็นคุณค่าในตนเองใกล้เคียงกับผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) แต่มีค่าสูงกว่าผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นอกจากนั้น Burchardt และ Serbin (Burchardt and Serbin, 1982) ซึ่งเชื่อว่าความยึดหยุ่นของบุคคลมีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิต โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางเพศกับปัญหาทางสุขภาพจิตของบุคคล ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่น 2 กลุ่ม คือเด็กวัยรุ่นปกติ และกลุ่มที่มีปัญหาทางจิต เขาให้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มตอบแบบสอบถาม 2 ฉบับ คือ Bem Sex Role Inventory และ Fasching Bauner Abbreviated Minnesota Multiphasic Personality Inventory ซึ่งเป็นฉบับย่อของ MMPI และนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกันภายในกลุ่มของตน พบว่ากลุ่มตัวอย่างปกติเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความเบี่ยงเบนไปจากปกติน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) หรือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) ส่วนในกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีปัญหาทางจิต พบว่ากลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) จะมีความเบี่ยงเบนไปจากปกติน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) ส่วนในกลุ่มตัวอย่างปกติเพศชายนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) จะมีความเบี่ยงเบนไปจากปกติน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) ส่วนกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีปัญหาทางจิตนั้นพบว่า กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) นั้นจะมีแนวโน้มที่จะมีการปรับตัวได้ต่ำที่สุด

ส่วนนักจิตวิทยาอีกกลุ่มหนึ่งพบว่า ลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศ โดยเน้นลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) จะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของบุคคลมากกว่าลักษณะอื่น ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มตัวอย่างเพศชาย ส่วนลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) นั้นจะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวเฉพาะในกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงเท่านั้น งานวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ งานวิจัยของ Deutsch และ Gilbert (Deutsch and Gilbert, 1976) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางเพศกับการปรับตัวของบุคคล (personal adjustment) ในกลุ่มนักศึกษาระดับวิทยาลัย โดยใช้แบบสอบถาม Bem Sex Role Inventory และ Revised Bell Adjustment Inventory พบว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิง ที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) จะปรับตัวได้น้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) ส่วนกลุ่มตัวอย่างเพศชายนั้น พบว่าผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) จะมีความสามารถในการปรับตัวสูงกว่าผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)

นอกจากงานวิจัยนี้แล้วยังมีงานวิจัยที่พบผลเช่นเดียวกันอีก ได้แก่ งานวิจัยของ Heilbrun (Heilbrun, 1981) ซึ่งส่วนหนึ่งได้แก่การศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางเพศกับ

การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ในกลุ่มนักศึกษาวัยรุ่น พบว่ากลุ่มตัวอย่าง เพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) สูงที่สุด แต่ในกลุ่มตัวอย่างเพศชายนั้นพบว่า ไม่มี ความแตกต่างของคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ในกลุ่มที่มีลักษณะ ความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะ ความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ต่อมา Duxex และ Selva (Duxex and Selva, 1984) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศกับการปรับตัวในระยะวิกฤติ 2 ระยะ ของ Erikson คือ ระยะพัฒนาความขยันขันแข็ง หรือความรู้สึกค้อย (Industry vs. Inferiority) ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่วัยเรียน (6-12 ปี) และระยะพัฒนาความมีเอกลักษณ์หรือความรู้สึกสับสน (Identity vs. Identity diffusion) ซึ่งพัฒนาขึ้นในระยะวัยรุ่นโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษาเพศชายและหญิง ตอบแบบสอบถาม 2 ฉบับ คือ Bem Sex Role Inventory และ Constantinople's Inventory of Psychological Development ซึ่งวัดพัฒนาการในการปรับตัวของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 ระยะ โดยในระยะ พัฒนาความขยันขันแข็งนั้นเป็นการวัดพัฒนาการย้อนหลังในวัยเด็ก พบว่าในระยะพัฒนา ความขยันขันแข็งหรือความรู้สึกค้อยนั้น เมื่อจำแนกตามเพศแล้ว เพศหญิงมีคะแนนการปรับตัว สูงกว่าเพศชาย และในทั้งสองเพศนั้น กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็น หญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีคะแนนสูงที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะ ความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) จะมีคะแนนต่ำที่สุด ในระยะพัฒนาความมี เอกลักษณ์หรือความรู้สึกสับสนนั้น พบว่าเมื่อจำแนกตามเพศแล้ว เพศหญิงจะมีคะแนนสูง กว่าเพศชาย โดยในเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีคะแนนการปรับตัวสูงที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและ ลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) จะมีคะแนนการปรับตัวต่ำที่สุด ส่วนในเพศชายนั้นผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) จะมีคะแนนการ ปรับตัวสูงที่สุด ตามด้วยลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) ลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) และลักษณะความเป็นชายและความเป็น หญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) ตามลำดับ

จากผลที่ได้จากการวิจัยในกลุ่มนี้ สรุปได้ว่าลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) เป็นลักษณะที่พึงปรารถนาเฉพาะในผู้หญิงเท่านั้น เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมของผู้ชายมากกว่า ผู้หญิงจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัว เพื่อให้มีบทบาทของเพศชายด้วย ส่วนเพศชายไม่จำเป็นต้องเรียนรู้บทบาทของเพศหญิง

จากผลงานวิจัยที่ได้เสนอมามาก่อนแล้วข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าบทบาททางเพศที่แตกต่างกัน จะมีผลต่อการปรับตัวด้านต่างๆ สำหรับการปรับตัวกับเพื่อนั้น ก็มีงานวิจัยที่ได้ศึกษาไว้ด้วยเช่นกัน ได้แก่ งานวิจัยของ Ickes และ Barnes (Ickes and Barnes, 1978) ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงบทบาททางเพศกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของเด็กวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา โดยจัดกลุ่มตัวอย่างออกเป็นคู่ๆ มี 4 ประเภท คือ คู่แรกประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) กับกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) คู่ที่ 2 ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) กับกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) คู่ที่ 3 ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) และกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และคู่ที่ 4 ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างเพศชายและหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) ทั้งคู่ จากนั้นจึงทำให้เข้าไปอยู่ในห้องทดลองที่ละคู่ เพื่อจะดูปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในการพบปะกับคนแปลกหน้า แล้วให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม Self Monitoring เพื่อวัดความรู้สึกและความเครียดในการอยู่ร่วมกับคนแปลกหน้าดังกล่าว พบว่า ในคู่แรกที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศทั้งคู่ จะประเมินตนเองว่ามีความรู้สึกเข้ากันไม่ได้และมีความเครียดสูงที่สุด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ 2 และ 3 ที่มีกลุ่มตัวอย่างเพศใดเพศหนึ่งมีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) อยู่ 1 คน จะประเมินว่ามีความรู้สึกเข้ากันไม่ได้และมีความเครียดน้อยกว่าคู่ที่ 1 ส่วนคู่ที่ 4 ที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) ทั้งสองคน จะประเมินว่าตนมีความรู้สึกเข้ากันไม่ได้และมีความเครียดน้อยที่สุด จากผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างคู่ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศทั้งคู่จะปรับตัวเข้าหากันได้ยากกว่าคู่ที่มีกลุ่มตัวอย่างเพศใดเพศหนึ่งมีลักษณะความเป็น

ชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอว่าเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศนั้นจะแสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะตรงตามเพศของตนเท่านั้น ซึ่งลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) และลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) เป็นลักษณะที่เข้ากันได้ยาก ส่วนคู่ของกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความยืดหยุ่นกว่าจึงปรับตัวเข้าหากันได้ง่ายกว่าด้วย

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ให้ผลแตกต่างไปจากงานวิจัยดังกล่าวอีกคือ งานวิจัยของ Massad (Massad, 1981) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางเพศกับการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อนโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กระดับมัธยมปลาย โดยให้ตอบแบบสอบถาม 2 ฉบับ คือ Personal Attributes Questionnaire และ Peer Interaction Rating Scale ผลพบว่าในกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงนั้นผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (Androgyny) จะได้รับการยอมรับในกลุ่มเพื่อนสูงที่สุด ส่วนในกลุ่มตัวอย่างเพศชายผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) จะได้รับการยอมรับในกลุ่มเพื่อนสูงที่สุด

จากงานวิจัยที่ได้เสนอมานี้แล้วทั้งหมด พบว่ามีแนวทางที่จะสรุปเป็นสมมุติฐานได้ 2 แนวทาง คือ กลุ่มที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny) จะมีความสามารถในการปรับตัวสูงที่สุด หรือกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียวจะมีความสามารถในการปรับตัวสูงที่สุด ทั้งนี้ขึ้นกับตัวแปรเพศร่วมด้วย แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวล้วนแต่ทำในสังคมตะวันตกแทบทั้งสิ้น ซึ่งเราพบว่าในสังคมตะวันตกและสังคมไทยมีความแตกต่างกันในเรื่องของวัฒนธรรมและค่านิยมหลายประการ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางเพศ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายต้องมีการแสดงบทบาทของเพศตรงข้ามมากขึ้น แต่ในสังคมไทยก็ยังคงยึดถือลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศอยู่มาก และมักจะยกย่องในคุณลักษณะความเป็นชาย เช่น เข้มแข็ง มีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นผู้นำ ฯลฯ ส่วนคุณลักษณะของเพศหญิงมักจะเป็นลักษณะที่ด้อยกว่าอยู่เสมอ และมักพบว่าผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงร่วมด้วยจะถูกตำหนิและไม่ได้รับ

การยอมรับในสังคมแต่ในทางตรงกันข้ามผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายร่วมด้วยโดยมิได้ละทิ้งลักษณะความเป็นหญิงกลับได้รับความนิยมและยอมรับในสังคมมากขึ้น สามารถประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพได้ทัดเทียมกับผู้ชาย ดังนั้นสรุปได้ว่าลักษณะความเป็นชาย (Masculine) เป็นลักษณะที่พึงปรารถนาในสังคมไทย ผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นชายลักษณะเดียว (Masculine) และผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะเป็นที่ยอมรับมากกว่าผู้ชายที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) ผู้ที่มีบทบาททางเพศที่ต่างไปจากที่สังคมยอมรับ ย่อมจะมีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้นๆ ด้วย

สมมุติฐานในการวิจัย

1. เด็กวัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. เด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว (Masculine) จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนสูงกว่าเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) เด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) และเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
3. เด็กวัยรุ่นเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny) จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนสูงกว่า เด็กวัยรุ่นหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายสูงอย่างเดียว เด็กวัยรุ่นเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว (Feminine) และเด็กวัยรุ่นเพศหญิงที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
4. เด็กวัยรุ่นที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนต่ำที่สุด

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชายและหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสหศึกษาลังกาดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานคร

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

2.1 ตัวแปรต้น

ก. เพศ ได้แก่ เพศชาย และเพศหญิง

ข. ลักษณะบทบาททางเพศ จำแนกตามแนวทางของ Bem (Bem, 1978) มี 4 ประเภทคือ

- กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine)
- กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine)
- กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)
- กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated)

2.2 ตัวแปรตาม

คะแนนความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. บทบาททางเพศ หมายถึง การรายงานลักษณะบุคลิกภาพของกลุ่มตัวอย่าง ที่แสดงถึงความเป็นชาย และ / หรือความเป็นหญิง ดังที่กลุ่มตัวอย่างคิดว่าตนเองเป็น ตามลักษณะในแนวทางของ Bem (Bem, 1978) เป็น 4 ลักษณะได้แก่

- ก. ผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine)
- ข. ผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine)
- ค. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)

ง. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่
(Undifferentiated)

2. ความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อน หมายถึง การรายงานความสามารถของกลุ่มตัวอย่าง ในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ และสามารถดำรงความสัมพันธ์ที่คืนันได้
3. เพื่อน หมายถึง บุคคลในวัยใกล้เคียงกันกับกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นเพศเดียวกันและเพศตรงข้ามที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่าง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อจะได้ทราบว่าคุณลักษณะบทบาททางเพศแบบต่าง ๆ นั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนหรือไม่ มากน้อยเพียงใด
2. เพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการปลูกฝัง ลักษณะบทบาททางเพศที่เหมาะสม เพื่อให้มีการปรับตัวกับเพื่อนได้ดีที่สุด
3. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามวัดบทบาททางเพศของบุคคล ที่เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทย อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องบทบาททางเพศกับตัวแปรอื่น ๆ ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย